

Balears, crònica en negre

A les Balears la vida és tranquil·la, és una societat de gent pacífica... Qui no ha sentit aquest tòpic més d'una vegada? L'escriptor i pintor Santiago Rossinyol ajudà molt a fixar el mite amb la seva famosa obra *L'illa de la calma*, que si bé es referia només a Mallorca es pot extrapolar a totes les Balears. Calma com a sinònim, també, de convivència pacífica. Així ho marca, en fi, el tòpic. Usat també a bastament per una allau d'autors locals costumistes, i no pocs historiadors, que han transmès aquesta idea al llarg de decennis. De fet, més d'un

Les Balears s'han vist sacsejades enguany per tretze assassinats. Uns crims que recorden el passat violent que el mite de les illes de la calma va amagar durant tant de temps.

segle. És una idea producte de la fantasia, però que ha quallat profundament, fins al moll de l'os social. La classe dirigent local de la restauració, ultraconservadora i ultracatòlica, conreà aquesta idea fictícia amb la intenció d'aïllar-se d'un món en canvi sotmès al que considerava "monstruositats" letals, com el liberalisme, l'esquerra, la modernitat, el laïcisme, etc., que portaven des de l'exterior perills de tota mena, inclosa la violència, conseqüència, al seu parer, de la pèrdua de la fe. Les "idíl·liques" Balears se'n salvaven, però, gràcies al seu caràcter profundament catòlic i conservador. Res més lluny de la veritat.

Tanmateix, amb el pas dels anys, i sobretot amb la forçada tranquil·litat viscuda durant la dictadura franquista, el

ELS carrers estrets, solitaris i poc o gens il·luminats de nit afavorien tot tipus de violència, inclosos els assassinats, a les Balears del segle XIX.

MIQUEL PAYERAS

tòpic ha arribat fins als nostres dies. La major part dels illencs consideren encara ara que viuen en una societat raonablement pacífica i tranquil·la, prolongació del passat idil·lic, i que certes buranyes, com la violència màxima, els assassinats, són fets que si bé es produeixen de tant en tant no deixen de ser estranys al cos social illenc. Producte desgraciat de la modernitat, el canvi provocat pel turisme, que ha mutat en part però no completament el tarannà dels balears. El que passa, però, és que la realitat colpeja aquesta visió tan irreal que de si mateixos tenen molts illencs. Com ha passat i encara passa enguany.

Assassinats. Quan es produeix un assassinat en qualsevol racó de les Illes, la premsa local el destaca amb grans caràcters tipogràfics. Molta gent ho comenta al cafè, a la perruqueria, a casa... Existeix una opinió majoritària segons la qual cap assassí se'n surt perquè tard o d'hora les estretes fronteres illenques actuen en contra d'ell i acaba detingut. Realment, sembla que funcioni aquesta idea com una mena d'assegurança, o d'intent d'autoconvenciment, que les Balears són diferents, que estan a estalvi dels greus problemes socials que són propis d'altres indrets. És ver que hi ha una acceptació fàctica de cert nombre d'assassinats anuals: un, dos, tres, quatre... Es troben comprensibles per la lògica del món modern coses que es considera que en un temps passat no s'esdevenien, però no alteren substancialment la tranquil·litat diguem-ne estructural. Per això, quan la realitat colpeja el mite, la incomprensió és la norma davant del fet. Així passà quan es va saber que ETA havia estat a punt d'assassinar el rei a Palma, o quan la mateixa organització armada cometé dos petits atemptats contra habitatges de militars, fets que mai ningú no s'imaginava que poguessin passar a Balears i que aixecaren gran alarma.

La mateixa reacció de certa alarma i molta incredulitat s'ha escampat enguany, quan s'han batut tots els rècords d'assassinats. En aquests deu mesos d'any han estat assassinades tretze persones. Cal tenir en compte que l'any passat foren quatre, i en anys anteriors, un nombre paregut. A més, en alguns

casos no s'ha detingut ningú. Ni tampoc pareix que s'esperí cap detenció a curt termini. Són tretze assassinats en deu mesos, per a una població d'un milió de persones aproximadament. L'índex proporcional és excessiu per a una societat que, com la balear, està acostumada a veure's com a reducte de pacífica convivència. No es pot dir que els tretze assassinats hagin provocat pànic, però sí una preocupació latent que s'expressa en les tertúlies populars. Amb el comentari general que "aquestes coses abans no passaven". Però el fet és que sí que passaven. De fet, amb molta més intensitat que no ara. Perquè la tradició conservadora que ha anat transmetent aquella idea abans comentada de la calma i la convivència pacífica tradicional era, i és, una simple mentida.

Societat violenta. A la fi del segle XIX, durant la restauració —en l'època en què es va fixar el mite—, el nombre d'assassinats anuals era superior al d'enguany. De fet, solien estar entre la quinzena i la vintena, d'una població

La premsa més conservadora i catòlica, així com la costumista, com *L'ignorancia*, fugien de reflectir la violenta realitat quotidiana balear de la fi del segle XIX.

5é Saló Valencià del Llibre

GENERALITAT VALENCIANA

del 12 al 20 de novembre de 2005
 Museu de les Ciències "Príncep Felipe"
 Ciutat de les Arts i de les Ciències www.salovalenciallibre.com

Saló Valencià del Llibre

CADIMIA A L'ENCANADE LA LINGUA

CRUIA DE LES ARTS I DE LES CIÈNCIES

La classe benestant vivia en el miratge d'una societat tranquil·la i pacífica que, en realitat i com avui, no existia.

Tretze assassinats han aixecat una certa intranquil·litat social, com si el “paradís” —que, de fet, no ha existit mai— s’acabàs

total de poc més de 300.000 persones. L'índex de violència assassina, doncs, més que triplicava l'actual. No era gens estrany, ja que la població masculina sentia una gran afeció per les armes: blanques i, sobretot, de foc.

Les duïen els cossos de seguretat —oficials i privats—, que les usaven amb

molta facilitat, vengués a compte o no: de fet, eren famosos els guardes de duanes, els agents de la Tabacalera, els agents de Consums de Palma i la mateixa Guàrdia Civil, que mataben presumptes delinqüents —sovint sense provar que ho fossin— gratuïtament. També les portaven i usaven a bastament

els delinqüents, que igualment no dubtaven a fer-les servir contra qualsevol que es resistís a les seves criminals intencions. Però és que així mateix molts ciutadans diguem-ne normals s'armaven per defensar-se. A més, portar armes de foc era tan habitual que per a molts balears significava una mostra de virilitat, sobretot a Eivissa. Ho reflectia el periòdic *El Isleno* el 12 d'octubre de 1895, quan escrivia, emmarcant una disputa a l'illa citada resolta a tirs amb resultat d'un mort, que “de tot són capaços de prescindir els fills de la petita balear, menys de portar armes”. Un mes abans ja constatava el mateix diari que “els eivissencs, només han après a fer-se el calçons, el primer que fan és adquirir una arma”. Es referia a les armes de foc. Perquè les blanques ni mereixien l'atenció de la premsa. De foc n'hi havia pertot arreu i de tota condició: pistoles d'un tir, revòlvers de tambor de sis bales, fusells... Era il·legal portar-ne sense permís. Però no importava. El mercat negre era enorme i oferia de tot. Si algun dels pocs policies que patrullaven els carrers veïen algun incident amb armes, demanaven el permís a qui l'havia usada, si no en tenia, li requisaven l'arma, però només se li imposava una multa i al cap de no-res ja en tenia una altra. Passava per totes les Illes, però sobretot a Eivissa, on la violència armada era tan general que el diari *La Almudaina* escrivia el 22 de juliol del 1895 que “a cap lloc del món val menys la vida, ni hi ha tant de risc de perdre-la ni tanta propensió a llevar-la, com a Eivissa”. Ni al *far-west*, vaja.

Tampoc la resta d'illes se salvaven de la violència armada. Només un tast, via cites de premsa d'entre 1894 i 1989, de la situació: “Alcúdia (Mallorca).- Un jove de 16 anys mort per un altre de 23 de diverses punyalades i tirs”; “Forrells (Menorca).- Dos detinguts per haver discutit a punyalades i tirs amb un altre que deixaren molt greu”; “Formentera.- Trobat un mort sense identificar d'un tir al cap”; “Manacor (Mallorca).- Un jove mata un altre de dos tirs...”; “Sóller (Mallorca).- Un veïnat ferit molt greu de resultes de dos tirs...”; “Santa Eulàlia (Eivissa).- Un home trobat mort amb un tir al cap...”; “Maó (Menorca).- Trobat un home de 26 anys mort amb dos tirs...”; “Lluc-

major (Mallorca).- Dos detinguts per atemptar amb dinamita contra la casa d'un veí..." I així es pot trobar una cascada de notícies semblants a tota la premsa balear de final del segle XIX.

Tot i això, la premsa més reaccionària es negava a admetre la realitat. D'acord amb la fantasia que es muntava la classe dirigent minoritària, les Illes eren un paradís pacífic. El 13 d'abril de 1895, el diari ultracatòlic i ultraconservador *El Catòlico Balear* assegurava que "pocs països han estat més afavorits per la moral catòlica que les nostres illes [...] i els nostres costums exemplars [...] que han conduït a l'absència quasi completa de criminalitat." Això, després que l'any anterior s'haguessin produït setze assassinats. I un nombre indeterminat de ferits, però no inferior a la seixantena, una part dels quals amb tota seguretat moriren a conseqüència de les ferides, considerant la deplorable assistència mèdica popular. Molt més acostat a la realitat, el diari *La Almudaina* escrivia, poc després, davant la coincidència de quatre assassinats a Mallorca en el termini de dues setmanes, que "al pas que anam aviat haurà desaparegut totalment la seguretat personal a Mallorca, tal és la impunitat amb què actuen els criminals. El prestigi de la policia resulta tan malmès que, si continua així, quedarà sense utilitat". El contrast entre les dues cites serveix per exemplificar com el sector més ultraconservador illenc, que representa *El Catòlico Balear*, fugia d'acceptar la realitat quotidiana i es refugiava en el mític món inexistent de les calmades illes. Al capdavall, però, va ser aquesta la idea que aconseguiren fixar. Val a dir que *La Almudaina* no era un diari revolucionari ni antisistema. De fet, estava ben integrat dins l'estructura de poder social i econòmic. Però, si més no, reflectia el que passava en la vida balear quotidiana amb molt més realisme que no els mitjans més ultres.

Una realitat, la de fa poc més d'un segle, que, en fi, era bastant pitjor que l'actual. Quan tretze assassinats en deu mesos han aixecat una certa inquietud social. Com si el "paradís" s'acabàs. De fet, però, com hem explicat, el paradís mític no va existir mai.

Miquel Payeras

Confidencial

Xavier Vinader

Els secrets de Saint-Exupéry

Molt sovint donem categoria de veritat a les llegendes, especialment si envolten grans personatges. I les certeses, malauradament també moltes vegades, queden confinades en arxius personals vedats als investigadors durant anys i panys. El cas d'Antoine de Saint-Exupéry, el pilot, escriptor i gran seductor francès, és paradigmàtic en aquest sentit.

Fins ara, els biògrafs de Saint-Exupéry —que es va estavellar en el mar durant un vol de reconeixement, davant de les costes de Marsella, al final de la Segona Guerra Mundial—, per acostar-se al seu personatge, havien d'optar per dos bàndols: per un costat, la família de l'escriptor, representada pel seu descendent Olivier d'Agay. I per l'altre, José Martínez Fructuoso, l'antic secretari de Consuelo de Saint-Exupéry, l'última dona amb qui va viure i que, a la mort d'aquesta el 1975, es va convertir en legatari universal de totes les seves possessions. Per les males relacions que sempre han existit entre ells, escollir un camp era excloure l'altre immediatament.

La realitat és que la família de Saint-Exupéry no va mirar mai amb bons ulls l'espanyola Consuelo, a qui consideraven una estrangera, oportunista i excèntrica. La passió tumultuosa que la va lligar al gran escriptor va despertar molts recels en el seu temps i, quan aquest va desaparèixer, les relacions no van millorar. Uns es van quedar amb la major part dels drets literaris i l'altra amb tots els arxius personals de Saint-Exupéry —que sembla que ho guardava tot—, tancats en diversos baguls. D'aquesta manera, el "tresor" de l'autor del *Petit Princep* ha estat inaccessible durant mig segle.

Antoine de Saint-Exupéry.

Però, recentment, s'ha publicat el llibre *Antoine i Consuelo de Saint-Exupéry, un amor de llegenda*, que, signat per Alain Vircondelet i José Martínez Fructuoso, està ple de revelacions i documents inèdits mai vistos fins ara (com fotos, manuscrits, carnets, aquarel·les, cartes, reproducció de vestits i joies, etc.). Una iconografia d'una riquesa espectacular. Vircondelet —considerat un dels especialistes sobre Saint-Exupéry— un bon dia va anar a sopar a casa del prefecte de Gers i allà va conèixer el seu veí, que va resultar ser l'advocat del mateix José Martínez Fructuoso. Poc després, el legatari dels baguls-arxiu va consentir a l'investigador el que sempre havia negat a tots els altres. "Tot el que hem publicat fins ara no és res —ha dit el mateix Vircondelet—. Hi ha tantes coses inèdites —poemes de joventut, obres de teatre, guions de cine, milers de cartes, dibuixos preparatoris del *Petit Princep*...— que omplen diversos armaris." Un vertader tresor documental sense inventariar que pot reservar moltes sorpreses. De moment, Vircondelet treballa sense parar en un nou llibre dedicat al "triangle" format per Saint-Exupéry, la seva dona Consuelo i la seva amant Nelly de Voguë, autora de la primera biografia de l'escriptor, apareguda el 1958 i escrita amb el pseudònim Pierre Chevrier. Un secret que ja ha deixat de ser-ho.